

Історичні питання

УДК 358:355.422.2(477)

П.Є. Трофименко¹, С.П. Латін¹, Б.П. Матузко²

¹Сумський державний університет, Суми

²Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів

ПОЛКОВА АРТИЛЕРІЯ АРМІЙ СРСР І НІМЕЧЧИНИ НА ПОЧАТКУ ТА В ХОДІ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

Полкова (за німецькою термінологією – піхотна) артилерія включала в себе артилерійські підрозділи, озброєні гарматами і мінометами, що мали невелику масу та габарити, високу рухомість та швидкостріельність. Вона призначалася для боротьби з танками, вогневими засобами, живою силою противника і залучалася для безпосередньої підтримки підрозділів. Полкова артилерія могла використовуватися централізовано на напрямках зосередження основних зусиль або для посилення батальйонів, що виконували найбільш важливі завдання. Полкова артилерія СРСР та Німеччини складалася в основному з 75...76-мм гармат.

Ключові слова: полкова артилерія, тактико-технічні характеристики, 76-мм гармата зр.1927р., 75-мм гармата зр.18, 76-мм гармата зр.1943р., 75-мм гармата зр.37, 75-мм гармата зр.42, 150-мм гармата зр.33.

Вступ

Постановка проблеми та аналіз літератури.

Під час переможних наступальних операцій Великої Вітчизняної війни у 1943...1945 рр. артилерія була головним засобом вогневого ураження противника та внесла найбільший вклад в переможні дії піхоти щодо визволення захоплених німцями територій. Переможним операціям передували важкі оборонні бої в 1941...1942 рр., у яких артилерія допомогла піхоті своїм вогнем затримати та перемогти противника під Москвою та в Сталінграді. Значна заслуга у безпосередньому ураженні противника в оборонних та наступальних боях належала військовій, зокрема полковій артилерії, на частку якої покладалася основний обсяг вогневих завдань.

У передвоєнний та воєнний період, приблизно за 11 років (з 1933 по 1944 рік), радянські конструктори модернізували, розробили та прийняли на озброєння не менше 28 артилерійських систем (у тому числі і протитанкових гармат та мінометів) [1, 2]. У передвоєнний та воєнний час (1927...1943 рр.) було розроблено 2 системи, що знаходилися на озброєнні полкової артилерії.

Німцями загалом було модернізовано та випущено до початку і в ході Другої світової війни (1927-1943 рр.) не менше 26 систем, з них – 4 полкові гармати [1, 2].

Полкова артилерія Німеччини мала системи, що були розроблені в 1918...1942 рр. Треба зважати на те, що укладений в 1919 році Версальський договір наклав обмеження на якісний та кількісний склад воєнних збройних сил Німеччини після Першої світової війни 1914-1918 р. Німцям було дозволено

мати невелику кількість польової артилерії, а для того, щоб приховати розробку нових систем, позначили їх 1918-м роком для введення в обіг контролюючої комісії союзників, тобто індекс «18» мав маскування мету.

Метою даної статті є розгляд основ створення, тактико-технічних характеристик (ТТХ), бойового застосування полкової артилерії армії СРСР і полкової артилерії армії Німеччини перед початком та в ході Великої Вітчизняної війни (далі – війни).

Основна частина

Для порівняння якісного рівня полкових артилерійських систем протиборчих сторін будемо використовувати їх ТТХ. На разі будемо використовувати основні бойові характеристики – дальність стрільби, початкову швидкість снаряда, калібр, вагу снаряда та маневреність (вогнем та колесами).

У табл. 1 наведені основні ТТХ гармат полкової артилерії СРСР та Німеччини [1, 2].

Відповідно до прийнятої на той час класифікації [3] полкова артилерія СРСР та Німеччини належала до гармат середнього калібру і усі системи мали калібр відповідно 76,2-мм та 75-мм, за виключенням німецької піхотної гармати зр. 33, яка мала калібр 149,1 мм, що було досить незвичним як для того, так і для теперішнього часу.

Рік прийняття на озброєння гармат показує, що на початок війни радянські та німецькі полкові гармати не були новітніми для того часу відставання у цих типах артилерії було за різних причин.

У передвоєнні роки було допущено затягування з вибором конкурсного зразка радянської полкової гармати, також негативно вплинули на розробку но-

Таблиця 1

ТТХ полкових гармат СРСР та Німеччини

Система	Вага снаряда, кг	Початк. швидк., м/с	Макс. дальн. стрільби, м	Вага гармати в б/п., кг	Кут обстрілу, град		Швидкострільність, постр/хв
					Вертик.	Гориз.	
76-мм гармата зр.1927р. (СРСР)	6,21	387	7140	900	-6/+25	5,5	10-12
75-мм гармата зр.18 (Нім.)	5,45	221	3550	400	-10/+73	11	10-12
76-мм гармата зр.1943р. (СРСР)	6,21	262	4200	600	-8/+25	60	10-12
75-мм гармата зр.37 (Нім.)	5,45	280	5150	510	-5/+24	60	10-12
75-мм гармата зр.42 (Нім.)	5,45	280	5150	590	-6/+32	78	10-12
150-мм гармата зр.33 (Нім.)	38	240	4700	1750	-4/+75	11,5	3-4

вої гармати репресії проти КБ Кіровського заводу в 1937...1938 рр. У німців взагалі віддавалася перевага танковому озброєнню, та згодом виявилася неспроможність танкових дивізій здійснювати прорив укріплених районів без підтримки артилерії і, як наслідок, вони до літа 1942 року збільшили артилерійський парк у 1,5 рази [4].

Часом зародження полкової артилерії СРСР вважаються 1924...1926 рр. В якості прототипу для полкової гармати на початку 1925 року була обрана трьохдуймова «коротка» гармата зр. 1913 р. і на її основі в 1924 році в КБ С.П. Шукалова почали розроблювати **76-мм полкову гармату зр. 1927 р.** з метою заміни застарілих трьохдуймових гармат зр. 1902 р. та зр. 1913 р. [5,6]. Вона призначалася для виконання таких завдань: безпосередньої підтримки і супроводження піхоти вогнем і колесами; для боротьби з бронемашинами і танками в бою; для придушення і знищення піхотних вогневих засобів противника, розташованих відкрито і за легкими польовими укриттями; для заборони вогню всіх видів з ДОТ (ДЗОТ) стрільбою прямою наводкою по амбразурах; для пробиття проходів у загородженнях і проходів з надовбами для танків [7].

На червень 1941 року у СРСР було 4708 полкових гармат зр. 1927 р., у тому числі 2296 гармат у складі військ західних військових округів [5, 6]. У 1941...1942 рр. та під час радянсько-фінської війни 1939...1940 рр. були допущені великі втрати цих гармат і в якості трофеїв до німців та фінів потрапило відповідно не менше 1815 та 235 гармат [8, 9].

Гармата випускалася з 1928 року, але на початку 1941 року її випуск було припинено.

Внаслідок вищезазначених втрат їх випуск було відновлено восени 1942 року. З цього приводу маршал артилерії М.Д. Яковлев написав у свої мемуарах [10]: «Знову налагоджується випуск 76-мм полкових пушок. Їх безпідставно зняли з виробництва в січні 1941 року.»

Виробництво гармати здійснювалося до 1943

року, і вона була першим крупносерійним зразком артилерійської техніки, створеним у СРСР. Усього було випущено біля 18000 гармат цього типу.

Спеціалістами відмічалися такі недоліки даної системи: малий кут підвищення, що обмежувало дальність стрільби; необхідність відривання ровика під хоботовою частиною станка для надання найбільшого кута підвищення 40° і відповідно досягнення максимальної дальності стрільби, що вимагало більшого часу підготовки до ведення вогню та обмежувало маневреність; наявність унітарного заряджання, що не дозволяло вести навісну стрільбу; значна для полкової гармати вага системи; недостатній сектор горизонтального обстрілу та низька бронепробивність снарядів [11]. До позитивних сторін відносили простоту, надійність, технологічність і дешевизну гармати, порівняно значну для полкової гармати дальність стрільби. Гармата могла транспортуватися авіацією. Так, під час облоги в Ленінграді в листопаді 1941 р. було вироблено 200 гармат, які були доставлені під Москву на літаках. В подальшому вони надали суттєву допомогу військам у битві за столицю [12].

Звичайно 76-мм полкову гармату зр. 1927 року порівнюють з 75-мм німецькою легкою піхотною гарматою зр. 18, яка найбільш подібна до неї за роком виробництва, параметрами та характеристиками.

75-мм німецька легка піхотна гармата зр. 18 (7,5 cm leichtes Infanteriegeschütz 18, 7,5 cm le.IG.18) була прийнята на озброєння рейхсверу в 1927 році, а на початку 1930-х років le.IG.18 почала надходити у війська.

Перед нападом Німеччини на СРСР вермахт мав 4176 гармат цього типу. В період з 1 грудня 1941 року по 28 лютого 1942 року було втрачено 510 гармат, с жовтня 1944 по лютий 1945 року – 1131 гармату. Трофейні 7,5 cm le.IG.18 іноді використовувалися радянськими військами і в 1943 році Головне артилерійське управління випустило для них короткі таблиці стрільби.

На початок березня 1945 року вермахт та військова СС нараховували у своєму складі 2594 одиниці Іс.ІГ.18. Загальна кількість випущених гармат складала 11000 шт. [11].

Гармата мала такі особливості конструкції: затвор був частиною саночок, при заряджанні ствол схилявся відносно них (по принципу мисливської рушниці); значний кут вертикального наведення та малий кут горизонтального наведення компенсувався малою вагою гармати в бойовому положенні, що дозволяло без великих фізичних зусиль переміщувати гармату на вогневій позиції. З 1937 року такі гармати стали надходити у війська з новим колісним ходом та підресорюванням. Це дозволяло забезпечувати пересування по шосе зі швидкістю до 50 км/год. Також гармата могла бути розібрана на 5 частин та транспортуватися на в'юках [11].

Мала висота лінії вогню та можливість стрільби при великих кутах підвищення полегшували вибір закритих вогневих позицій, а малі габарити гармати сприяли її маскуванню. Застосування боеприпасів роздільно-гільзового заряджання знижувало швидкострільність гармати.

Гармата поєднувала в собі якості гармати, гаубиці і мортири, що дозволяло німецькій системі ефективно уражати цілі, що були укріплені в складках місцевості, траншеях і окопах або розташованих на зворотних скатах висот та за стінами будівель. Висока маневреність на вогневій позиції забезпечувалася невеликою масою гармати, що дозволяло оперативніше реагувати на зміни обстановки в ході бою.

75-мм легка піхотна гармата в цілому успішно виконувала завдання безпосередньої підтримки піхоти у складі полкової, а іноді батальйонної артилерії, та використовувалася німцями протягом усієї війни.

Існують різні експертні оцінки щодо того, яка з вищеписаних гармат мала кращі бойові характеристики та якості. Так, наприклад А. Широкоград в [13] вважає, що 75-мм легка піхотна гармата була кращою за 76-мм полкову гармату зр. 1927р., за рахунок того, що вона могла вести вогонь під значно більшим кутом підвищення; маючи роздільно-гільзове заряджання могла вести навісну стрільбу і відповідно уражати цілі, що знаходилися за укриттями; мала в 2 рази меншу вагу в бойовому положенні.

Ю. Свірін в [14] віддає перевагу 76-мм полковій гарматі зр. 1927р., за рахунок того що її навісна стрільба значно рідше застосовувалася ніж стрільба прямою наводкою; гармата мала більшу ніж у два рази дальність стрільби. Навіть німці прийняли на озброєння трофейні зразки і активно використовували їх під час усієї війни.

На нашу думку, бідше близький до істини другий автор. 76-мм полкові гармати зр. 1927 р.

активно використовувалися в 1941...1942 рр. під час початкового періоду війни, тобто в основному в оборонних боях і, відповідно, уражали відкриті цілі противника (танки, піхоту), що наступали. В цих умовах стрільба прямою та напівпрямою наводкою у поєднанні з високою (за рахунок унітарного заряджання) швидкострільністю по настільній траєкторії була найбільш ефективною. На заключному етапі війни, під час ведення оборонних бойових дій, німці розробили 75-мм піхотну гармату зр. 42 з вертикальним кутом підвищення лише до 32°, що також підтверджує перевагу гарматного вогню над гаубичним в оборонних бойових діях.

76-мм полкова гармата зр. 1943 р. (ОБ-25, СРСР) – радянська легка полкова гармата калібру 76,2 мм, що замінила застарілу 76-мм полкову пушку зр. 1927 р. та активно використовувалася на завершальному етапі війни для безпосередньої вогневої підтримки піхоти та кавалерії.

Вона розроблена в 1942...1943 роках силами інженерів-ув'язнених під керівництвом М. Ю. Цирульникова. Роботи над новою полковою гарматою почалися в квітні 1942 року, при цьому було запропоновано накласти новий 76-мм ствол на лафет 45-мм протитанкової гармати зр. 1942 р., що дозволяло отримати досить легку артилерійську систему. Проте, не було досягнуто більш високої початкової швидкості снаряда в порівнянні з гарматою зр. 1927 р.

У вересні 1943 р. гармата була прийнята на озброєння під офіційним найменуванням «76-мм полкова гармата зр. 1943 р.» [1].

До недоліків гармати відносили [13]: слабку балістику гармати і невеликий кут вертикальної наводки, наслідком яких була відносно невелика дальність стрільби та неможливість ведення навісного вогню; використання застарілого поршневого затвора істотно знижувало швидкострільність. Зазначені недоліки були наслідком дуже малого терміну створення гармати і після закінчення війни серійне виробництво ОБ-25 було згорнуте. Почали вестись роботи щодо проектування нової полкової гармати. За кучністю стрільби ОБ-25 поступалася гарматі зр. 1927 р. Так, наприклад, при стрільбі снарядом ОФ-350 на дистанцію 1000 м середнє бічне відхилення становило 0,7 м (у ОБ-25) [16] проти 0,4 м (у гарматі зр. 1927 р.) [17]. У ОБ-25 був більш довгий ствол, але гармата стріляла на значно меншу дальність, це пояснювалося спорядженням пострілів значно меншими зарядами (приблизно на $\frac{3}{4}$ маси від зарядів пострілів гармати зр. 1927 р.).

У порівнянні з 76-мм полковою гарматою зр. 1927 р., ОБ-25 була більш маневреною (за рахунок меншої маси гармати) і могла пересуватися з більшою швидкістю, мала більший сектор кута горизонтальної наводки. Гармата мала більші можливості у

боротьбі з бронетехнікою внаслідок наявності у боекомплекті кумулятивних снарядів. Прийняття на озброєння кумулятивних снарядів дозволяло уражати гарматою ОБ-25 бронеоб'єкти противника з товщиною броні 70-100 мм.

Відповідно до [11] стверджується, що більша дальність стрільби для полкової гармати, призначеної переважно для ведення вогню по цілях, що знаходяться в зоні прямої видимості, не є значною перевагою. Можливо, така думка була характерна для початкового періоду війни, але досвід заключного періоду війни та війни в Кореї в 50-х рр., де також застосовувалися ці гармати говорить про зворотне – полкова гармата потребувала більшої дальності стрільби. І, як наслідок, наступна полкова гармата, яка прийшла на зміну ОБ-25 у 1954 р. – 107-мм безвідкотна гармата Б-11 мала вже максимальну дальність стрільби осколковим боєприпасом до 6650 м [18].

Невелика початкова швидкість за рахунок малопотужного заряду задовольняла вимогам стрільби кумулятивними снарядами, якими уражалися основні цілі на полі бою в той час – танки противника. Проте, малопотужний заряд боєприпасів «тягнув» за собою і меншу дальність прямого пострілу (усього 350 м) осколково-фугасними снарядами, які використовувалися для ураження піхоти та легкоброньованих цілей.

Початкові тактико-технічні вимоги до цієї гармати перед конструюванням були значно вищими за ті характеристики, що були отримані в результаті розробки та за рахунок прийняття на озброєння кумулятивних снарядів в 1942 році, було значно підвищено бойові якості цієї системи.

Завжди є цікавою оцінка воєначальниками тих часів зразків озброєння, що приймали участь у боях. Так, оцінка цієї системи головним маршалом артилерії М.М. Вороновим в своїх мемуарах [12] була дуже скромною: «Вона була значно легше старої полкової гармати».

Всього в 1943 – 1946 роках було побудовано 5192 гармати цього типу, які перебували на озброєнні Радянської Армії і в післявоєнний час.

Німецька 75-мм піхотна гармата зр. 37 (7,5 cm Infanteriegeschütz 37, скорочено 7,5 cm IG 37) – німецька піхотна (полкова) і протитанкова гармата, що перебувала на озброєнні вермахту в роки Другої світової війни (як протитанкова мала індекс 7,5 cm Pak 37).

Гармата датується 1937 роком, хоча більша частина була вироблена у 1944...1945 роках. Конструктивно гармата поєднувала частини різноманітних гармат: лафет був частково запозичений у німецької Pak 35/36 та радянської І-К. Гармата могла використовуватися не тільки в якості полкової гармати, але і як засіб боротьби з танками.

Для цього використовувався потужний протитанковий снаряд масою близько 500 г, який пробивав під прямим кутом броню товщиною 85 мм зі швидкістю 395 м/с. Перші 84 гармати були зібрані в червні 1944 року, за період війни німці виробили 1304 таких гармати.

Гармата IG 37 відрізнялася від IG 42 тим, що в її конструкції застосовувався лафет 37-мм протитанкової гармати Pak 35/36, а німецька 75-мм піхотна гармата зр. 42 монтувалася на більш потужному безвідкотному лафеті PAW 600 [19].

Німецька 75-мм піхотна гармата зр. 42 (7,5 cm Infanterie geschütz 42, скорочено 7,5 cm IG 42) була розроблена у короткі терміни фірмою Круппа в 1944 році для заміни 7,5 cm leIG 18. Гармата була створена з метою поєднання характеристик польової артилерії (мала дульна швидкість снаряда, ефективне ураження піхоти за укриттями) і протитанкових гармат.

Окрім ТТХ зазначених в табл. 1 звертає на себе увагу значна початкова швидкість та бронепробивність бронебійного (кумулятивного) снаряда – відповідно 395 м/с та 85 мм (на дальності до 500 м).

Незважаючи на те, що у виробництві мали місце серйозні проблеми, перші одиниці все ж надійшли у війська вермахту в 1944 році. Перші екземпляри були оснащені дульним гальмом, а всього було випущено 1450 гармат [20].

Німецькі 75-мм піхотні гармати зр. 37 та 42 та радянська 76-мм полкова гармата зр. 1943 р. були розроблені для заміни відповідно 75-мм гармати зр. 18 та 76-мм гармати зр. 1927 р. Їх розроблення здійснювалося практично одночасно.

Гармати використовувалися на завершальному етапі війни, мали приблизно однакові характеристики, які значно посилювалися наявністю у боекомплектах кумулятивних снарядів з бронепробивністю до 100 мм.

150-мм німецька важка піхотна гармата зр. 33 (15 cm schweres Infanterie Geschütz 33) почала надходити у війська в 1933 році.

До початку Другої Світової війни німці мали 410 гармат. Усього на 01.06.1941 р. на озброєнні частин вермахту було 867 важких піхотних гармат, а загалом було виготовлено близько 4100 гармат [21].

Гармата призначалася для знищення живої сили, придушення вогневих точок, руйнування польових фортифікаційних споруд і для боротьби з танками та броневантами.

Конструктивно гармата складалася із ствола-моноблока з клиновим затвором, люльки з противідкотними пристроями, механізмів наведення, однобрусного, коробчатого станка з бойовою і похідною осями, колесами і підресорюванням.

Завдяки наявності шести змінних зарядів і великому діапазону кутів підвищення було можливе

як ведення навісного вогню, так і стрільба на рикошетах. Унаслідок застосування пострілів роздільно-гільзового заряджання і великої ваги снарядів скорострільність обмежувалася 3...4 пострілами за хвилину.

Для гармати були розроблені 150-мм фугасні снаряди зр. 33 і зр. 38 вагою 38 кг, а також димовий снаряд зр. 38. Залежно від номера заряду снаряди мали початкову швидкість від 125 до 240 м/с, при цьому забезпечувалася дальність стрільби від 1475 до 4700 м.

Гармата використовувалася для руйнування польових фортифікаційних укріплень противника, як міномет (при стрільбі міною вагою 90 кг), як протитанковий засіб (при стрільбі кумулятивними снарядами при початковій швидкості 280 м/с на дистанції до 1200 м снаряд пропалював броню товщиною близько 160 мм).

Гармата транспортувалася кінною або механічною тягою. У разі використання кінної тяги (шестірки коней) виготовлені з легкого алюмінієвого сплаву колеса гармати забезпечувалися залізними шинами. При перевезенні механічною тягою на колеса надягали суцільні гумові шини. Завдяки наявності підресорювання допускалося пересування гармати по шосе зі швидкістю до 35 км/год.

Позитивною стороною гармати був широкий діапазон снарядів (осколково-фугасних, фугасних, димових, кумулятивних). До недоліків гармати відносили: наявність відносно вузького щитового прикриття, значну вагу для полкової гармати, незначний кут горизонтального обстрілу із-за однобрусного станка. Як і легкі піхотні гармати, 150-мм піхотна гармата була засобом безпосередньої вогневої підтримки піхоти і використовувалася вермахтом до кінця війни.

Загальною рисою бойового застосування полкової артилерії обох сторін було їх застосування на відкритих вогневих позиціях, особливо у початковий період війни. Відповідно до [6] у довоєнний час рекомендувалося щоб «полкова артилерія повинна була вихована на культі відкритих позицій...». Основною причиною застосування радянської полкової артилерії на відкритих позиціях під час початкового періоду війни була недостатня кількість протитанкової артилерії. «Основні сили усієї артилерії націлювалися на боротьбу з ворожими танками. З огляду на недостатність протитанкових засобів у боротьбі з танками противника залучалася не тільки гарматна, але і частина гаубичної артилерії» [1]. «Артилерія усіх калібрів на початку війни недостатньо використовувалася для ведення прямою наводкою. За ініціативою піхотинців та артилеристів полкову артилерію все частіше стали розташовувати безпосередньо в бойових порядках для стрільби прямою наводкою, що в значній мірі підвищило стійкість піхоти. В по-

дальшому це стало правилом» [2]. Разом з тим, залучення полкової та навіть дивізійної артилерії до ведення протитанкової боротьби збільшувало втрати особового складу артилерії.

Висновки

Унітарне заряджання у радянських полкових гарматах дозволяло вести вогонь тільки по настільній траєкторії, що утруднювало ураження цілей розташованих за гребнями укриття, але робило ефективним вогонь по цілях противника, що наступають. Вони мали більшу швидкострільність для ураження броньованих об'єктів (особливо рухомих) противника.

Німецькі полкові гармати мали можливість вести навісний вогонь за рахунок великого кута підвищення та роздільно-гільзового заряджання, проте, за рахунок останнього знижувалася швидкострільність гармат.

Однією з важливих характеристик полкових гармат була їх невелика вага, тому значною мірою сприяла швидкому маневру «вогнем та колесами». Полкові гармати, що були модернізовані та розроблені на завершальному етапі війни мали оптимальну вагу (500...600 кг), яка дозволяла здійснювати швидкий маневр на полі бою.

З прийняттям на озброєння кумулятивних снарядів збільшилися протитанкові можливості гармат, але знизилася максимальна дальність стрільби та початкова швидкість снарядів, що вплинуло на дальність прямого пострілу. При модернізації та створенні полкових систем у ході війни пріоритетність надавалася характеристикам, що підвищували протитанкові можливості. З початком війни стало зрозумілим, що основними об'єктами ураження для полкової артилерії є танки та інші броньовані об'єкти противника.

Полкова артилерія, зазвичай, вела вогонь з відкритих вогневих позицій прямою та напівпрямою наводкою, що було пов'язано з малою кількістю протитанкової артилерії, більш високою оперативністю відкриття вогню у порівнянні зі стрільбою з закритих вогневих позицій, недостатньою наявністю кваліфікованих кадрів та засобів зв'язку (особливо радіозасобів) для організації стрільби з закритих вогневих позицій. Ведення вогню з відкритих вогневих позицій значно збільшувало втрати обслуг гармат.

Дальність стрільби полкової артилерії 4...5 км вже не задовольняла вимогам завершального періоду війни, тому що така дальність стрільби сильно обмежувала розміщення артилерії на закритих вогневих позиціях. В сучасних умовах полкова (бригадна) артилерія має дальність стрільби більше 15 км, що дозволяє її розмішувати на закритих вогневих позиціях.

Список літератури

1. Советская артиллерия в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг. – М.: Воениздат, 1960. – 798 с.
2. Боевые действия Советской Армии в Великой Отечественной войне 1941 – 1945. Краткий военно-исторический очерк. – М.: Воениздат, 1958. – 388 с.
3. Великая Отечественная война 1941 – 1945. Энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1985. – 832 с.
4. Советская военная энциклопедия. Том 1. – М.: Воениздат, 1976. – 277 с.
5. Широкопад А.Б. Энциклопедия отечественной артиллерии / А.Б. Широкопад. – М.: Харвест, 2000. – 1188 с.
6. Свирин М.Н. «Бобик». Страницы жизни // Техника и вооружение вчера, сегодня, завтра / М.Н. Свирин. – 2008. – № 2. – С. 24-27.
7. 76-мм полковая пушка обр. 1927 г. Краткое руководство службы. – М.: ГАУ, 1927.
8. Alexander Lüdeke Deutsche Artillerie-Geschütze 1933 – 1945. – Stuttgart: Motorbuch Verlag, 2010. – С. 26.
9. Infantry Guns & Mountain Guns (англ.). Jaeger Platoon. <http://www.webcitation.org/5w32tJMKV>.
10. Яковлев М.Д. Об артиллерии и немного о себе / М.Д. Яковлев. – М.: Воениздат, 1981. – 176 с.
11. Широкопад А.Б. Бог войны Третьего рейха / А.Б. Широкопад. – М.: АСТ, 2003. – 576 с.
12. Воронов Н.Н. На службе военной / Н.Н. Воронов. – М.: Воениздат, 1963. – 440 с.
13. Широкопад А.Б. Тайны русской артиллерии. Последний довод царей и комиссаров / А.Б. Широкопад. – М., 2003.
14. Свирин М.Н. «Бобик». Страницы жизни. Окончание // Техника и вооружение вчера, сегодня, завтра / М.Н. Свирин. – 2008. – № 4. – С. 31-34.
15. Колесникова К. Человек большой души, таланта и трудолюбия. [Электрон. ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.jewukr.org/>
16. Таблицы стрельбы 76-мм полковой пушки обр. 1943 г. – М.: ГАУ, 1943. – С. 18.
17. Таблицы стрельбы 76-мм полковой пушки обр. 1927 г. – М.: ГАУ, 1927. – С. 36.
18. 107-мм безоткатное орудие Б-11. Руководство службы. Издание второе. Министерство обороны Союза ССР. – М.: Воениздат, 1958. – 132 с.
19. Hogg, Ian V. German Artillery of World War Two. 2nd corrected edition. Mechanicsville, PA: Stackpole Books, 1997.
20. Hogg, Ian V. (1975). German Artillery of World War 2. Lionel Leventhal.
21. 150-мм пик гармата sIG. [Электрон. ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: [33http://armor2var.ucoz.ru/publ/150_mm_pikh_garmata_sig_33](http://armor2var.ucoz.ru/publ/150_mm_pikh_garmata_sig_33).

Надійшла до редколегії 13.08.2014

Рецензент: канд. техн. наук, проф. А.Й. Дерев'янчук, Сумський державний університет, Суми.

ПОЛКОВАЯ АРТИЛЛЕРИЯ АРМИЙ СССР И ГЕРМАНИИ В НАЧАЛЕ И В ХОДЕ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

П.Е. Трофименко, С.П. Латин, Б.П. Матушко

Полковая (по немецкой терминологии – пехотная) артиллерия включала артиллерийские подразделения, вооруженные пушками и минометами, которые имели небольшую массу и габариты, высокую маневренность и скорострельность. Она предназначалась для борьбы с танками, огневыми средствами, живой силой противника, и привлекалась для непосредственной поддержки подразделений. Полковая артиллерия могла использоваться централизованно на направлениях сосредоточения основных усилий или для усиления батальонов, которые выполняли наиболее важные задания. Полковая артиллерия СССР и Германии состояла в основном из 75...76-мм пушек.

Ключевые слова: полковая артиллерия, тактико-технические характеристики, 76-мм пушка обр. 1927 г., 75-мм пушка обр.18, 76-мм пушка обр.1943 г., 75-мм пушка обр. 37, 75-мм пушка обр.42, 150-мм пушка обр.33.

REGIMENTAL ARTILLERY OF ARMIES OF THE USSR AND GERMANY AT THE BEGINNING AND DURING GREAT PATRIOTIC WAR

P.E. Trofimenko, S.P. Latin, B.P. Matuzko

The Regimental (on German terminology – infantry) artillery included artillery subdivisions, armed cannons and mortars, which had small mass and sizes, high manoeuvrability and rapidity of fire. It targeted at a fight against tanks, fire weapons, manpower of opponent, and attracted for direct support of subdivisions. A regimental artillery could be used it is centralized on directions of concentration of basic efforts or for strengthening of battalions which executed the most essential tasks. The regimental artillery of the USSR and Germany consisted mainly of 75...76-mm cannons.

Keywords: regimental artillery, performance descriptions, 76-mm of fluff of standard 1927 years, 75-mm of fluff of standard 18, 76-mm of fluff of standard is 1943 years, 75-mm of fluff of standard 37, 75-mm of fluff of standard 42, 150-mm of fluff of standard 33.